

UNELE CARACTERISTICI ALE PLASTICII ANTROPOMORFE DIN AȘEZĂRILE CULTURII VINCA, DIN ZONA PORȚILOR DE FIER

Cultura Vinca este reprezentată, pînă în prezent, în zona Porților de Fier, numai prin cîteva obiective. La Dubova, din adăpostul de sub stîncă Cuina Turcului s-a scos la iveală un lot mic de fragmente ceramice cu decor canelat specific culturii¹. Resturi mai bogate de locuire cu „manifestări Vinca timpurii”² au fost descoperite pe Ostrovul Banului și mai cu seamă în cuprinsul întinsei așezări de la Liubeova³. În ultimii ani s-au mai descoperit trei complexe de tip Vinca: așezarea de la Gornea⁴ și resturile de locuire mai modeste cercetate la Gura Văii și la Dubova⁵.

Datorită numărului redus de cercetări și săpături privind cultura Vinca — documentată la noi numai în Banat și în sud-vestul Olteniei — studierea figurinelor antropomorfe specifice culturii, a preocupat mai puțin pe specialiștii noștri⁶. Excepție face complexul de la Rast,

¹ C. S. Nicolăescu-Plopșor și colaboratorii, **Rezultatele arheologice din zona „Porților de Fier”**, Grupul de cercetări complexe „Porțile de Fier”, Seria arheologică IV, Craiova, 1968, p. 24—25.

² *Ibidem*, p. 25.

³ Eugen Comșa, **Considerații cu privire la complexele neolitice din preajma Dunării, în sud-vestul României**, în *SCIV*, 16, 1965, 3, p. 545—551.

⁴ Săpături recente efectuate de Gh. Lazarovici; materialele sînt încă inedite.

⁵ Informații primite de la V. Boroneanț.

⁶ Din studiile mai vechi amintim, de exemplu, paragraful referitor la plastica culturii Vinca din Oltenia de vest, publicat de D. Berciu în **Arheologia preistorică a Olteniei**, Craiova, 1939, p. 28—29.

unde pe plajă și prin săpături s-au descoperit numeroase figurine întregi și fragmentare. Unele dintre ele au fost analizate și publicate ⁷.

Studierea figurinelor antropomorfe ale culturii Vinca, găsite în zona Porților de Fier, o facem pornind de la loturi de piese scoase la iveală din complexe în care sînt reprezentate numai anumite perioade restrînse, diferite, din evoluția istorică îndelungată a comunităților culturii. În cele ce urmează vom avea în vedere în primul rînd criteriul cronologic și abia după aceea criteriul tipologic. Pentru că în analiza noastră nu ne putem referi la alte studii și descoperiri similare din țară, bazate pe observații stratigrafice, sîntem nevoiți ca în clasificarea noastră să ne sprijinim pe lotul de figurine descoperit de noi în condiții clare.

Reprezentările antropomorfe din zona Porților de Fier le avem documentate numai în complexul de pe Ostrovul Banului și mai cu seamă la Liubcova, unde s-au descoperit, pînă în prezent, numeroase figurine, de diferite tipuri, întregi sau fragmentare.

Din punct de vedere cronologic figurinele culturii Vinca găsite pînă acum în zonă se împart în trei grupuri.

Din perioada de început a culturii, adică dintr-o fază corespunzătoare celei numite Vinca A, datează numai figurina fragmentară de pe Ostrovul Banului ⁸. Figurina este caracterizată prin modelarea capului, a cărui față, de fapt mască, este de formă triunghiulară, prelungă. Pentru faza respectivă este specifică redarea nasului sub forma unei proeminențe mici, scunde, rotunde. Numeroase figurine de acest tip s-au adunat în cursul săpăturilor de la Zorlențu Mare ⁹.

Majoritatea figurinelor de tip Vinca au fost găsite în zonă cu prilejul săpăturilor de la Liubcova, în cuprinsul celor două așezări suprapuse, care datează din fazele mijlocii ale culturii. Ne referim la fazele pentru care am propus denumirile de *faza Ornița* (pentru faza mai veche de la Liubcova avînd prin diferite materiale analogii în faza numită Vinca B₂ de către Vl. Milojević) și *faza numită provizoriu Ornița Vest* (cu analogii în faza Vinca C, după aceeași periodizare). Figurinele de la Liubcova le grupăm tipologic în două mari loturi, corespunzătoare fazelor pe care le definim nu numai pe baza figurinelor, ci și prin toate categoriile de materiale arheologice specifice ¹⁰. Cu toate că stratul inferior (corespunzător așezării mai vechi, cu materiale din faza Ornița), are trei niveluri, indicînd o locuire îndelungată, în cuprinsul lui s-au găsit proporțional mai puține figurine

⁷ Vladimir Dumitrescu, *Semnificația și originea unui tip de figurine feminine descoperite la Rast*, în SCIV, VII, 1956, 1—2, p. 95—115; *Idem*, *Din nou despre figurinele bicefale*, în SCIV, VIII, 1957, 1—4, p. 307—308.

⁸ Figurina am văzut-o prin bunăvoința descoperitorului ei, Petre Roman.

⁹ Săpăturile de la Zorlențu Mare au fost efectuate de Oct. Răuț. Figurinele au fost publicate de curînd: Eugen Comşa și Oct. Răuț, *Figurine antropomorfe aparținînd culturii Vinca descoperite la Zorlențu Mare*, în SCIV, 20, 1969, 1, p. 3—14.

¹⁰ Eugen Comşa, *Unele date cu privire la cultura Vinca în sud-vestul României*, în *Dacla*, XIII, 1969, p. 11—45.

de lut ars, în comparație cu stratul superior (corespunzător așezării din faza Ornița Vest) cu un singur nivel, pe o întindere mai restrînsă, arătînd o locuire mai redusă ca durată, din care s-a adunat un număr aproape egal de figurine.

În funcție de forma capului, figurinele (din așezările de la Liubcova) sînt de două feluri:

a) cilindrice și

b) cu partea superioară plată pe verticală și cu cea inferioară cilindrică.

Forma corpului figurinelor, de obicei, nu constituie un element de datare.

Toate figurinele la care ne referim au fost modelate din lut și reprezintă personaje feminine stînd în picioare. Ele au o bază lată și netedă pe care pot fi așezate. Din analiza comparativă a pieselor rezultă o variabilitate destul de mare a tipurilor.

Toate figurinele de la care s-a păstrat capul sînt înfățișate avînd fața acoperită cu o mască rituală, formînd de regulă un plan oblic în raport cu fața. Admitem că sînt măști deoarece în chip curent marginile lor sînt clar redată prin linii incizate sau prin muchii reliefate. La unele piese a fost indicată pe ceafă, prin cîte o linie incizată, sfoara cu care era legată masca. Subliniem că forma măștilor rituale s-a schimbat de la fază la fază, din care cauză, după părerea noastră, forma lor poate servi drept element cronologic.

În perioada mai veche a așezării de la Liubcova, adică în faza Ornița, au predominat figurinele neornamentate, iar în perioada mai nouă a crescut procentul celor cu decor (ajungînd aproape la 50%).

Intrucît corpul figurinelor a fost modelat aproximativ în același fel, păstrînd o anumită formă în decursul a două sau chiar trei faze, aici ne vom referi la principalul criteriu cronologic și anume, la forma și elementele specifice măștii.

În cursul evoluției culturii Vinca, pe figurine au fost reprezentate măști avînd două forme principale, în parte paralele în timp: a) măști de formă triunghiulară și mai tîrziu b) măști de formă pentagonală.

FIGURINELE DIN FAZA ORNIȚA au masca în formă de triunghi aproape echilateral, cu laturile puțin arcuite și cu partea dinspre bărbie mai ascuțită. Toate măștile au reprezentată, proporțional, fruntea. Nasul este redat pe mijlocul înălțimii măștii și are formă prelungă, cu profil arcuit. Ochii sînt ca două creștături orizontale. La creștet figurinele au o fațetă orizontală, plană sau puțin bombată care însă nu depășește în înălțime latura superioară a măștii. Gîtul masiv de cele mai multe ori este mai gros la partea inferioară. Brațele sînt înfățișate de obicei prin două prelungiri orizontale cu extremitățile arcuite, de regulă perforate orizontal. Figurinele mai vechi au relieful corpului reprezentat realist, dar încă de pe atunci,

pe alte piese, locul steatopigiei a fost preluat de o formă specifică, tot spatele figurinelor a început a fi redat ca o suprafață verticală, plană, arcuită la partea inferioară.

FIGURINELE DIN FAZA ORNIȚA VEST au de asemenea masca de formă triunghiulară, dar cu colțurile mai arcuite. La aceste figurine măștile nu au frunte. Relieful nasului este înalt (cu linia profilului dreaptă sau în unghi) reprezentat pe partea superioară a măștii. Ochii sînt de formă ovală, bulbucați sau în chip de creștături oblice. Gura este înfașisată ca o adîncitură mică, rotundă, la partea inferioară a măștii sau printr-o linie incizată sub nas. Specifică pentru figurinele fazei este bombarea creștetului, sugrumată puțin la partea inferioară, în dreptul marginii măștii și delimitată lateral și în spate printr-o linie incizată. Bombarea reprezintă părul aranjat în alt fel decît în perioada precedentă. Gîtul este mai gros la partea inferioară. Brațele sînt redade prin prelungiri orizontale, cu extremitățile arcuite și neperforate. Majoritatea figurinelor au spatele sub formă de fațetă verticală, plană, arcuită la partea inferioară, formînd un unghi cu planul părții de jos a corpului. Cîteva figurine au decor compus din linii incizate meandrice. Pe gîtul unei figurine, în jur, sînt linii verticale.

Din aceeași fază datează și un obiect de lut ars, ca o stea cu șase prelungiri boante. Astfel de obiecte sînt considerate de către unii specialiști că ar fi amulete, iar de alții că ar fi fost utilizate în vechime pentru observații meteorologice¹¹, strîns legate de activitatea de cultivatori a acelor comunități neolitice.

În concluzie, figurinele antropomorfe din cele trei faze ale culturii Vinca documentate pînă acum în zona Porților de Fier, sînt caracterizate prin forma măștii, a nasului și a creștetului.

— Figurinele din faza veche au măștile triunghiulare, cu nasul ca o proeminență mică, rotundă.

— Figurinele din faza Ornița au măștile triunghiulare cu fruntea proporțională și bărbia aproape ascuțită; nasul este prelung și arcuit, redat pe mijlocul măștii. Creștetul este plan.

— Figurinele din faza Ornița Vest au măștile triunghiulare cu colțurile arcuite, fără frunte, cu nasul redat pe partea de sus a măștii. Specifică este bombarea creștetului.

La concluziile prezentate am ajuns ținînd seama de elementele specifice figurinelor descoperite în zona, mai ales la Liubeova, din fiecare nivel în parte și studiate independent din punct de vedere cronologic și tipologic. Ulterior am comparat concluziile la care am ajuns, cu cele cuprinse în lucrările privind plastica antropomorfă a culturii Vinca, publicate de specialiști iugoslavi¹².

EUGEN COMȘA

¹¹ După părerea lui J. Csalog, de la Szentes.

¹² De exemplu: M. Garașanin, *Hronologija Vincauske grupe*, Ljubljana 1951, p. 14—17.

QUELQUES TRAITS CARACTÉRISTIQUES DE LA PLASTIQUE ANTHRO-
POMORPHE DES ÉTABLISSEMENTS DE LA CIVILISATION VINCA
DANS LA ZONE DES PORTES DE FER

(Résumé)

Seulement quelques uns des établissements appartenant à la civilisation de Vinca et situés dans la zone des Portes de Fer ont été fouillés jusqu'à présent. Sur le nombre il n'y a que trois établissements qui aient livré des figurines anthropomorphes, à savoir celui d'Ostrovul Banului, celui de Liubcova, et enfin, celui de Gornea. Mais quant à ce dernier établissement, les figurines trouvées là sont encore inédites.

La silhouette de ces figurines (toutes féminines) conserve presque le même aspect durant deux et même trois phases, aussi ne saurait-elle constituer un critère chronologique. Une nette évolution se dessine, en échange, en ce qui concerne le modelage de la tête et notamment des masques:

— Les figurines de la phase Ornița offrent toujours un masque triangulaire avec le nez rendu par une petite protubérance arrondie.

— Les figurines de la phase Ornița offrent toujours un masque triangulaire avec le front, et le menton presque pointus. Le nez, reproduit au centre du masque, est allongé et busqué. La partie supérieure du crâne est aplatie.

— Les figurines de la phase Ornița-Ouest offrent des masques triangulaires, aux angles arrondis, sans front, avec le nez reproduit sur la partie supérieure du masque. Spécifique s'avère le crâne bombé.

L'étude d'un nouveau lot de figurines permettra une classification plus poussée. En même temps, elle augmentera l'exactitude de la périodisation de cette civilisation dans le sud-ouest de la Roumanie.

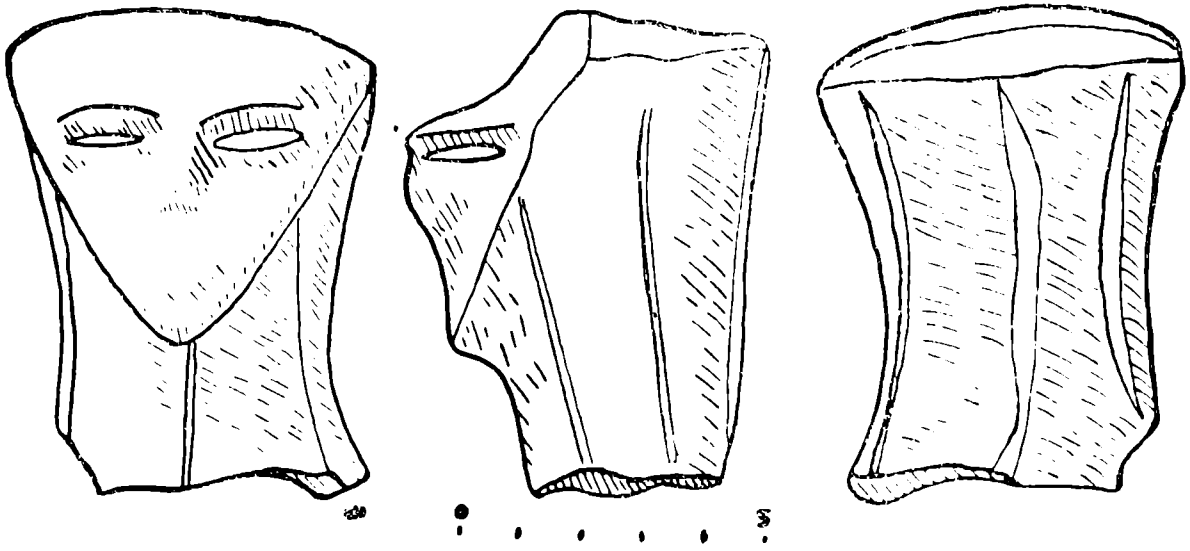

Fig. 1. — Cap de figurină, din faza Ornița (de la Liubcova).

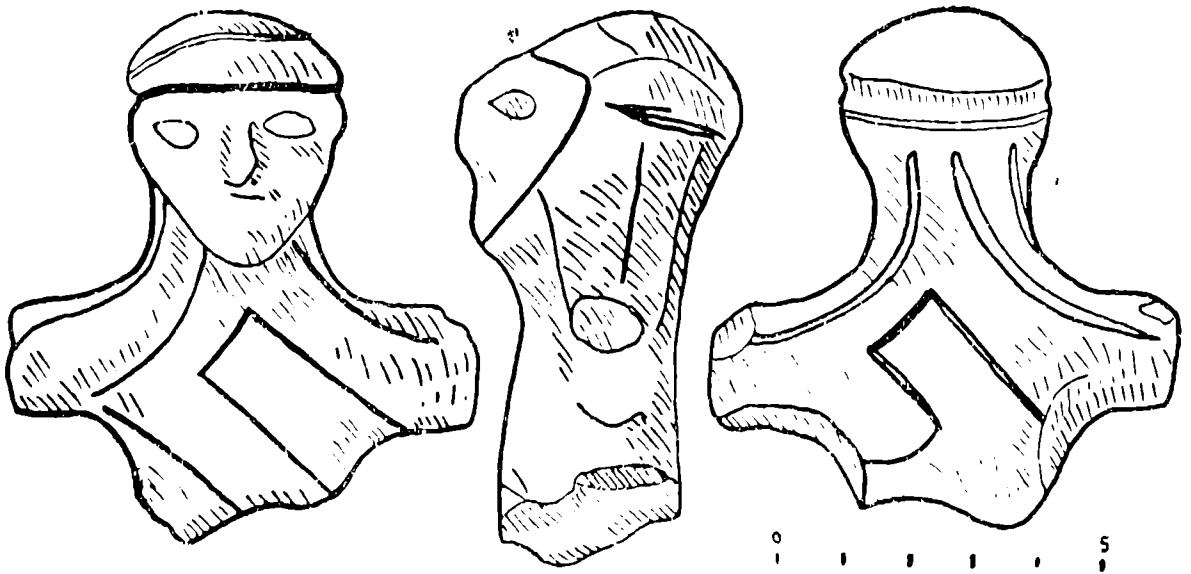

Fig. 2. — Figurină din faza Ornița Vest (de la Liubcova).